

Maí 2021

Hvítbók um byggðamál

Drög að stefnumótandi
byggðaáætlun til 15 ára og
aðgerðaáætlun til fimm ára

Stjórnarráð Íslands

Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytið

Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytið

Sölvhólgötu 7 – 101 Reykjavík

545 8200 / srn@srn.is

Mái 2021

©2021 – Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytið

ISBN 978-9935-494-19-1

stjornarradid.is

Drög að stefnu

Drög að stefnu (hvítbók) felur í sér umfjöllun og ákvörðun um framtíðarsýn, markmið og árangur af starfsemi yfir tiltekið tímabil, ávinning á tilteknu sviði eða sjónarmið og gildi sem byggt skal á. Stefna nær yfir tiltekið tímabil og er ætlað að stuðla að heildstæðri áætlanagerð, fyrirsjáanleika við töku ákvarðana um aðgerðir og markvissu eftirliti.

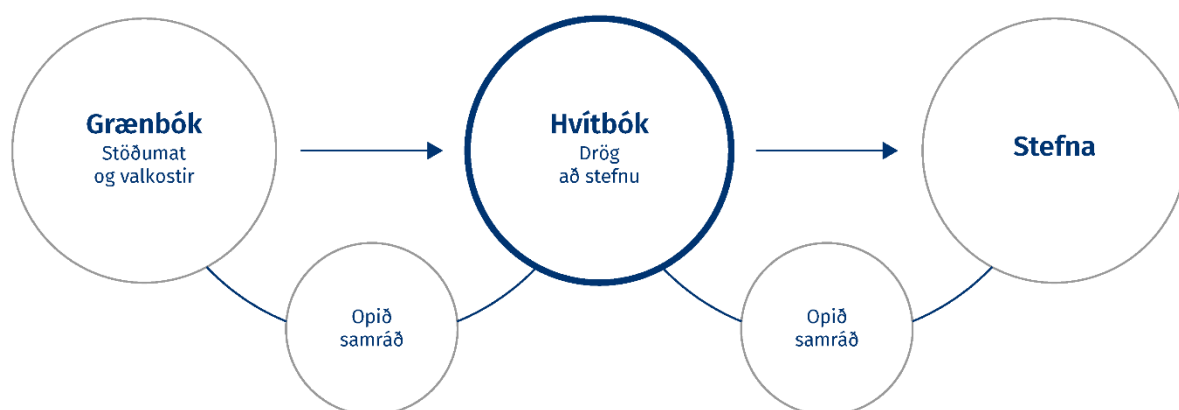
Innan stjórnsýslunnar vísar hugtakið stefna einkum til þeirra pólitísku áherslna og umbóta, sem stjórnvöld hyggjast framkvæma og greint er frá í stefnum fyrir einstök málefnasvið og varða málaflokka og verkefni stjórnsýslunnar. Framkvæmd stefnu kemur fram í aðgerðaáætlunum, ákvörðunum og athöfnum stjórnvalda, reglugerðum og lögum.

Drög að stefnu er umræðuskjal sem lagt er fram í opnu samráði á netinu. Tilgangurinn er að hvetja til umræðu um stefnuna og möguleg áhrif hennar á íslenskt samfélag til skemmri eða lengri tíma.

Undanfari draga að stefnu er gerð stöðumats (grænbókar) sem unnið er í samráði við hagsmunaaðila. Í stöðumatinu er haghöfum og öllum almenningi gefinn kostur á að taka þátt og leggja fram sjónarmið um áherslur, mögulegar lausnir eða leiðir til úrlausnar tilteknu viðfangsefni. Á þeim grunni útfæra stjórnvöld þingsályktun um stefnu.

Drög að stefnu er hluti af stefnumótunarferli stjórnvalda

Drög að stefnu birtist í opnu samráðsferli og að því loknu er farið yfir helstu sjónarmið sem fram koma áður en endanleg stefna er útfærð.

Efnisyfirlit

Inngangur	5
1. Framtíðarsýn og meginmarkmið	6
2. Lykilviðfangsefni	7
3. Markmið, mælikvarðar og áherslur	9
4. Samfélagsleg áhrif	14
5. Aðgerðaáætlun til fimm ára	19
5.1 Jafna aðgang að þjónustu	19
5.2 Jafna tækifæri til atvinnu.....	27
5.3 Stuðla að sjálfbærni byggða um land allt.....	32

Inngangur

Byggðaaætlun er mikilvægt tæki fyrir stjórnvöld á hverjum tíma til að hafa áhrif á framgang og móta stefnu í byggðamálum fyrir landið í heild og einstök svæði. Byggðamál heyra undir samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti en snerta í eðli sínu flesta málaflokka ríkisins og ganga þannig þvert á öll ráðuneyti.

Lögum samkvæmt skal ráðherra leggja fram endurskoðaða áætlun á að minnsta kosti þriggja ára fresti og í júní 2021 verða þrjú ár liðin frá samhljóma samþykkt Alþingis á gildandi byggðaaætlun. Vinna við endurskoðun hófst með samráðsfundi í Hafnarfirði í júní 2020 og grænbók (stöðumat) var lögð fram í samráðsgátt stjórnvalda í desember.

Samráð og samhæfing hafa verið leiðarljós í vinnu við endurskoðun byggðaaætlunar. Samráðið birtist meðal annars í fjölda funda sem haldnir hafa verið, bæði í aðdraganda grænbókar og hvítbókar. Þannig hefur til dæmis verið fundað minnst tvisvar með hverjum landshlutasamtökum sveitarfélaga og Sambandi íslenskra sveitarfélaga. Þá var fundað með stjórnendum allra ráðuneyta og fjöldi funda með sérfræðingum ráðuneytanna fylgdi í kjölfarið. Samhæfingin birtist meðal annars í þessu nána samráði við aðra málaflokka ríkisins þar sem leitað var leiða til að tengja byggðaaætlun sem mest við aðrar opinberar stefnur og áætlanir.

Samhliða endurskoðun byggðaaætlunar hefur verið unnið tilraunaverkefni undir leiðsögn forsætisráðuneytisins þar sem hugað hefur verið sérstaklega að kynja- og jafnréttissjónarmiðum. Byggðaaætlun ríður á vaðið hvað þetta varðar en gert er ráð fyrir því að innan skamms tíma verði það meginregla að samhæfa kynja- og jafnréttissjónarmið allri opinberri áætlanagerð. Slík samhæfing byggðasjónarmiða þarf einnig að verða meginregla til að opinberar stefnur og áætlanir nýtist öllum óháð búsetu og stuðli þannig að sem mestu jafnvægi í byggð landsins. Við þessa endurskoðunarvinnu hefur verið lögð áhersla á að stíga skref í þá átt.

Hvítbók þessi, sem hér er lögð fram í samráðsgátt stjórnvalda, lýsir drögum að stefnu og er almenningi og haghöfum boðið að setja fram sín sjónarmið. Að afloknu samráði verður tillaga til þingsályktunar um stefnumótandi byggðaaætlun til fimmtán ára og aðgerðaáætlun til fimm ára lögð fyrir Alþingi.

1. Framtíðarsýn og meginmarkmið

Framtíðarsýn í áætlunum samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytisins:

Ísland er í fremstu röð með trausta og örugga innviði, öflug sveitarfélög, verðmætasköpun og framsækna þjónustu. Tækni tengir byggðir landsins og Ísland við umheiminn í jafnvægi við umhverfið.

Meginmarkmið í áætlunum samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytisins:

- Þjónusta samgöngu- og fjarskiptakerfa mæti þörfum samfélagsins.
- Sjálfbærar byggðir og sveitarfélög verði um land allt.

Skilgreind markmið byggðamála hafa skýra tengingu við meginmarkmiðin, en þau felast í að:

- A. Jafna aðgengi að þjónustu.
- B. Jafna tækifæri til atvinnu.
- C. Stuðla að sjálfbærri þróun byggða um land allt.

2. Lykilviðfangsefni

Helstu áskoranir og viðfangsefni á sviði byggðapróunar eru fækkun íbúa á einstökum svæðum, einhæft atvinnulíf, tækniþróun, samspil þéttbýlis og dreifbýlis, uppbygging innviða, umhverfis- og loftlagsmál og samkeppnishæfni. Tengja þarf eflingu sveitarstjórnarstigsins og jafnréttissjónarmið við þessar áskoranir og úrlausn þeirra.

Til að takast á við þessar áskoranir verður unnið að eftirfarandi fimm lykilviðfangsefnum. Heimsmarkmið Sameinuðu þjóðanna, sem sýnd eru með myndum, eru tengd hverju lykilviðfangsefni og verður útfærsla tengingarinnar skilgreind við hverja aðgerð í tillögu til þingsályktunar.

1. Lýðfræðileg þróun og grunnþjónusta

Það er lykilviðfangsefni að takast á við lýðfræðilegar áskoranir og ójafnræði þegar kemur að grunnþjónustu. Landsmönnum hefur fjölgað talsvert undanfarin ár en fjölgunin er að mestu bundin við höfuðborgarsvæðið og nágrenni þess. Þessi þróun hefur m.a. leitt til þess að nú búa um 64% íbúa landsins á höfuðborgarsvæðinu, sem er verulega hærra hlutfall en í nágrannalöndunum. Þetta ójafnvægi í búsetumynstri kallar á nýja hugsun við skipulag og aðgengi að grunnþjónustu..

2. Fjölbreytt atvinnulíf

Það er lykilviðfangsefni að nýta tækifæri sem felast í fjórðu iðnbyltingunni og skapa fjölbreytt störf um land allt. Nýsköpun og hagnýting nýrrar tækni þarf að eiga sér stað um land allt og huga þarf sérstaklega að þeim svæðum sem byggja á hefðbundnum atvinnugreinum, framþróun þeirra og samkeppnishæfni.

3. Innviðir

Það er lykilviðfangsefni að traustir innviðir séu til staðar um land allt, bæði efnislegir og samfélagslegir sem taka mið af ólíkum þörfum kynjanna. Til dæmis eru góðar samgöngur mikilvægar fyrir byggðapróun og styrkja vinnu- og þjónustusóknarsvæði, og háhraða fjarskiptatengingar skapa tækifæri til að jafna aðgengi að þjónustu, atvinnu og afþreyingu. Þá er gott aðgengi að þjónustu grundvallarpáttur í búsetuvali fólks.

4. Umhverfis- og loftslagsmál

Það er lykilviðfangsefni að takast á við áskoranir í umhverfismálum. Aukin verðmætasköpun með hringrás vöru og þjónustu og fullnýtingu hráefna stuðlar að sjálfbærari nýtingu náttúruauðlinda. Aukin verndun náttúruverðmæta styrkir stoðir þjónustu í héraði. Markmið um kolefnishlutleysi og aðlögun að loftslagsbreytingum felur í sér að minnka þarf losun gróðurhúsalofttegunda, auka bindingu kolefnis og jafnframt auka viðnámsþrótt samfélaga.

5. Alþjóðleg samkeppnisstaða og sjálfbærar byggðir

Það er lykilviðfangsefni að bregðast við harðnandi alþjóðlegri samkeppni um fólk og fyrirtæki og stuðla að samspili þéttbýlis og dreifbýlis til uppbyggingar sjálfbærra byggðarlaga. Nýta þarf styrkleika þéttbýlismyndunar og styðja við sérstöðu einstakra svæða í þágu þeirra og landsins alls. Mannlíf, menning og blómlegt atvinnulíf er aðdráttarafl fyrir fólk og fyrirtæki hvaðanæva að.

3. Markmið, mælikvarðar og áherslur

Markmið stjórnvalda í byggðamálum eru að:

- A. Jafna aðgengi að þjónustu.
- B. Jafna tækifæri til atvinnu.
- C. Stuðla að sjálfbærri þróun byggða um land allt.

Við útfærslu á öllum markmiðum verður leitast við að beita altækri hugsun þar sem tekið er mið af ólíkri stöðu og þörfum allra íbúa landsins.

Markmið A: Jafna aðgengi að þjónustu

Að jafna aðgengi að þjónustu felur m.a. í sér að hún verði veitt í nærsamfélaginu eftir því sem unnt er eða með stafrænum hætti og að aðgengi að miðlægrri þjónustu verði jafnað, hvort sem er með nýtingu tæknilausna eða lágmörkun á kostnaði vegna þjónustusóknar.

Mælikvarðar

	Núverandi staða 2020	Æskileg staða 2026	Ábyrgð á tölfræði
A	Hlutfall lögheimila sem eru tengd eða auðtengjanleg með ljósleiðara eða annarri sambærilegri tækni.	100%	Póst- og fjarskiptastofnun
B	Hlutfall þeirra sem búa í innan við 30 kílómetra fjarlægð frá heilsugæslustöð, leik-, grunn- og framhaldsskóla og dagvöruverslun.	Hlutfall þeirra sem búa innan 30 km lækki ekki	Byggðastofnun
C	Hlutfallsleg skólasókn á 1) framhaldsstigi (16-19 / kvk & kk) og 2) háskólastigi (19-24 / kvk & kk)	1) 96% & 88% 2) 53% & 40%	Enginn landshluti sé undir 1) 95% og 2) 60% af landsmeðaltali

Til að ná fram því markmiði að jafna aðgengi að þjónustu eru settar fram eftirfarandi áherslur:

- a) Opinber grunnþjónusta verði skilgreind í lögum sem og hvernig réttur íbúa landsins til hennar verði tryggður óháð búsetu.
- b) Opinber stefnumörkun verði samhæfð eins og kostur er og áhrif hennar á þróun búsetu í landinu metin.
- c) Stutt verði við nýsköpun og tækniþróun í félags- og heilbrigðisþjónustu um land allt.
- d) Öll lögheimili og vinnustaðir á landinu eigi kost á háhraðanettengingu með ljósleiðara eða annarri sambærilegri tækni.
- e) Mótun verði opinber viðmið um útbreiðslu og gæði farsíma- og farneta á vegakerfi landsins og viðeigandi úrbætur gerðar.
- f) Orkukostnaður heimila verði jafnaður.
- g) Stuðlað verði að því að verslun á dreifbýlum svæðum, fjarri stórum þjónustukjörnum, verði viðhaldið.
- h) Almenningssamgöngur í lofti, láði og á legi styrki tengingar innan atvinnu- og þjónustusóknarsvæða og auki þannig aðgengi og jafnræði íbúa, m.a. innan landfræðilega víðfeðmra sveitarfélaga en einnig með því að tengja fámennari byggðarlög stærri þjónustukjörnum.
- i) Aðgengi að innviðum fyrir vistvæn farartæki verði til staðar um allt land.
- j) Tækifæri til hagnýtingar upplýsingatækni til náms, kennslu og eflingar heildstæðrar skólaþjónustu verði nýtt.
- k) Þjónusta við innflytjendur verði aukin og skilyrði þeirra til aðlögunar bætt, meðal annars með áherslu á íslenskukennslu.
- l) Íbúar landsins, ekki síst börn og ungmenni, hafi aðgang að menningu, listum, íþróttum og öðrum tómstundum óháð búsetu og efnahag.
- m) Starfs-, iðn- og tækninám verði eft.
- n) Háskólar leggi áherslu á aukið framboð náms í fjar- og dreifnámi og efli samstarf sín á milli, m.a. um sameiginlegar prófgráður og svæðisbundnar lausnir.
- o) Öryggi og gæði neyðar- og öryggisþjónustu verði aukin.

Markmið B: Jafna tækifæri til atvinnu

Að jafna tækifæri til atvinnu felur m.a. í sér að bæta innviði, svo sem fjarskipti, samgöngur og afhendingargetu og öryggi í raforkumálum; enn fremur að stoðkerfið stuðli að nýsköpun og frumkvöðlastarfsemi og að fjölbreytt tækifæri til starfa hjá hinu opinbera og einkaaðilum óháð búsetu verði jöfnuð.

Mælikvarðar

	Núverandi staða 2020	Æskileg staða 2026	Ábyrgð á tölfraði
A	Atvinnuþátttaka og meðalatvinnutekjur		Vinnumálastofnun og Byggðastofnun
B	Hlutfall ríkisstarfa af íbúafjölda / heildarfjölda stöðugilda		Fjármála- og efnahagsráðuneytið og Byggðastofnun
C	Menntunarsstig (25-64)		Hagstofa og Byggðastofnun

Til að ná fram því markmiði að jafna tækifæri til atvinnu eru settar fram eftirfarandi áherslur:

- Lögð verði áhersla á mikilvægi áframhaldandi uppbyggingu innviða, bæði efnislegra og félagslegra, og að taka þurfi mið af ólíkri stöðu og þörfum kynja og aldurshópa og byggja á hugmyndafræði altækra hönnunar.
- Tækifæri fjórðu iðnbyltingarinnar verði nýtt með sjálfbærni að leiðarljósi.
- Nýsköpun, stafrænni þróun, frumkvöðlastarfi og skapandi greinum verði gert hátt undir höfði í öllum landshlutum með styrkingu stoðkerfisins og betra aðgengi að fjármagni til nýsköpunar.
- Sköpuð verði fjölbreytt og verðmæt störf um land allt. Öll störf sem ekki eru staðbundin í eðli sínu verði skilgreind án staðsetningar og stuðlað verði að sem jafnastri dreifingu ríkisstarfa.
- Nýttar verði ívilnanaheimildir laga um Menntasjóð námsmanna, nr. 60/2020, til endurgreiðslu námslána vegna tiltekinna námsgreina og svæða.
- Tryggðir verði fjármunir til uppbyggingar og viðhalds ferðamannastaða um land allt þar sem jafnvægi ríki á milli hagnýtingar og verndunar náttúru.
- Stutt verði við uppbyggingu nýrra fluggátta til landsins og þannig stuðlað að jafnari dreifingu ferðamanna um landið.
- Staðinn verði vörður um byggðatengdar aflaheimildir smærri sjávarbyggða.

- i) Nýliðun og búháttabreytingar í landbúnaði verði auðveldaðar og brugðist verði við kröfum um bættan aðbúnað bústofns með aðgengi að lánnum á sem hagstæðustum kjörum.
- j) Áhersla verði lögð á nýsköpun til að vinna að kolefnishlutleysi og uppbyggingu hringrásarhagkerfis, m.a. með aukinni fullvinnslu afurða í héraði og eflingu landgræðslu og skógræktar sem atvinnugreinar.
- k) Áfram verði unnið að því að efla skapandi greinar sem vaxandi atvinnuveg og ríki og sveitarfélög skapi skilyrði til atvinnustarfsemi á sviði lista og menningar um land allt.
- l) Uppbygging þekkingarstarfsemi og annarrar þjónustu á sviði norðurslóðamála styðji við byggðapróun og þátttöku Íslands í alþjóðasamstarfi.
- m) Í samstarfi stjórnvalda, stoðkerfis atvinnulífsins og landshlutasamtaka sveitarfélaga verði lokið greiningu á styrkleikum einstakra svæða með tilliti til atvinnuuppbyggingar og fjárfestingaráherslur skilgreindar og á þeim grunni hvatt til grænna fjárfestinga um land allt.

Markmið C: Stuðla að sjálfbærni byggða um land allt

Að stuðla að sjálfbærni byggða um land allt felur m.a. í sér styrkingu efnahags-, félags- og umhverfislega þátta, eflingu sveitarfélaga, bætt aðgengi að grunnþjónustu, fjölbreytt atvinnulíf og blómlega starfsemi í menningarmálum og afþreyingu sem tekur mið af ólíkri stöðu og þörfum íbúa.

Mælikvarðar

	Núverandi staða 2020	Æskileg staða 2026	Ábyrgð á tölfræði
A	Framfærsluhlutfall		Hagstofa og Byggðastofnun
B	Lýðfræðilegir veikleikar		Hagstofa og Byggðastofnun
C	Loftslagsstefna - fjöldi sveitarfélaga/hlutfall íbúa		Umhverfisstofnun / Umhverfis- og auðlindaráðuneytið

Til að ná fram því markmiði að stuðla að sjálfbærni byggða um land allt eru settar fram eftirfarandi áherslur:

- a) Unnið verði með fjölbreytileikann og lýðfræðilega þætti á borð við kyn, aldur og uppruna og nýtt þau tækifæri sem felast í mannauðnum í hverju byggðarlagi.
- b) Tækifæri sem felast í umhverfis- og loftslagsmálum verði greind og nýtt með stefnumótun sem m.a. feli í sér skilgreiningu á nauðsynlegum mótvægisáðgerðum og aðlögun vegna áhrifa loftslagsbreytinga, greiði

- fyrir grænum umskiptum og vinni að kolefnishlutleysi, líffræðilegri fjölbreytni og stuðningi við hringrásarhagkerfið.
- c) Tryggt verði skilvirkt laga- og reglugerðarumhverfi til að bregðast megi við harðnandi alþjóðlegri samkeppni um fólk og fyrirtæki.
 - d) Greindir verði styrkleikar einstakra svæða og unnið með þá og gætt að samspili þéttbýlis og dreifbýlis í þeim tilgangi að byggja upp fjölbreytt sjálfbær byggðarlög. Í því felst m.a. að móta stefnu sem skilgreini annars vegar hlutverk Reykjavíkur og höfuðborgarsvæðisins og hins vegar hlutverk Akureyrarsvæðisins í byggðapróun í landinu.
 - e) Aðferðafræði sóknaráætlana landshluta og brothættra byggða verði eflað og þróuð.
 - f) Fjölgæð verði íbúðum á svæðum þar sem skortur á hentugu íbúðarhúsnæði hamlar eðlilegri framþróun og uppbyggingu byggðalaga og atvinnulífs.
 - g) Rekstrarskilyrði fjölmiðla utan höfuðborgarsvæðisins verði bætt.
 - h) Rannsóknir á sviði byggðamála verði eflaðar og virk þátttaka í alþjóðlegu samstarfi á sviði byggðamála og rannsókna tryggð.
 - i) Skipan í opinberar stjórnir, ráð, nefndir og starfshópa endurspegli búsetudreifingu í landinu.
 - j) Í samstarfi ríkis og sveitarfélaga verði unnið að innleiðingu Barnasáttmála Sameinuðu þjóðanna, samnings Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks og verkefnis Alþjóðaheilbrigðismálstofnunarinnar um aldursvæn samfélög.
 - k) Sveitarfélög hafi fjárhagslega og faglega getu til að standa til lengri tíma undir lögbundnum verkefnum, innviðaupbyggingu og öðrum brýnum viðfangsefnum nærsamfélagsins og að fjármögnun þeirra stuðli að hagkvæmu skipulagi sveitarstjórnarstigsins og góðri nýtingu opinberra fjármuna.
 - l) Stutt verði við klasasamstarf sem tæki í byggðapróun en þar hefur hið opinbera hlutverki að gegna við að brúa markaðsbrest og styrkja innviði nýsköpunar um allt land.
 - m) Skoðaðir verði möguleikar á beitingu hagrænna hvata sem tækis í byggðapróun.
 - n) Ríki og sveitarfélög verði færari um að bregðast við áskorunum sem felast í miklum og skyndilegum vexti á einstökum svæðum.
 - o) Stutt verði við hin ýmsu form samfélags- og nýsköpunarmiðstöðva í minni byggðakjörnum.

4. Samfélagsleg áhrif

Í skýrslu samgöngu- og sveitarstjórnarráðherra til Alþingis í desember 2020 er gerð grein fyrir framvindu gildandi byggðaáætlunar. Þar kemur fram það mat Byggðastofnunar að vel hafi tekist til um framkvæmd hennar og er vinna í tengslum við flestar aðgerðir ýmist langt komin eða lokið. Stofnunin telur að hið mikla samráð sem haft var við mótun byggðaáætlunar hafi átt stóran þátt í því hversu vel hefur gengið að framfylgja áætluninni. Að mati stofnunarinnar er framsetningin skýr og dregur vel fram hvar skórinn kreppir og hvaða aðgerða er þörf. Þá feli áætlunin í sér ákveðna breidd sem lýsir sér í því að nánast öll ráðuneyti eru ábyrgðaraðilar aðgerða. Jafnframt kemur fram að gera megi betur í að virkja aðkomu ráðuneyta að framkvæmd áætlunarinnar og auka samhæfingu hennar við aðra áætlanagerð ríkisins. Við endurskoðun byggðaáætlun var því lögð aukin áhersla á samráð við aðra málaflokka ríkisins og leitað leiða til að tengja áætlunina sem mest við aðrar stefnur og áætlanir og tryggja þannig sem bestan árangur við framfylgd hennar.

Efnahagsleg áhrif áætlunarinnar eru talsverð. Samkvæmt fjármálaáætlun 2021-2025 verða framlög til byggðaáætlunar rúmir 3,4 milljarðar og eru þá frátalin framlög til flutningsjöfnunarsjóðs olíuvara. Efnahagslegu áhrifin eru þó mun meiri því flestar aðgerðir eru fjármagnaðar með framlagi úr öðrum málaflokkum og í þeim tilvikum er stuðningur byggðaáætlunar aðeins hluti af heildarfjármögnun. Samfélagsleg áhrif byggðaáætlunar eru einnig umtalsverð þó ekki liggja fyrir nákvæm greining þar að lútandi. Þó má nefna augljós dæmi um jákvæð samfélagsleg áhrif líkt og stuðningur við verslun í dreifbýli, sem óvíst er að væru í rekstri án stuðnings byggðaáætlunar, og byggðastyrki vegna ljósleiðavæðingar. Til stendur að auka rannsóknir og efla þekkingargrundvöll svo hægt verði að meta betur árangur af byggðaáætlunum.

Til að ná fram lögbundnum markmiðum byggðaáætlunar eru undir hverju markmiði settar fram 13-15 áherslur og 11-17 aðgerðir. Þá eru settir fram þrjár mælikvarðar við hvert markmið til að meta árangur af aðgerðum og áherslum. Margar þeirra áherslna og aðgerða sem hér eru settar fram er jafnframt að finna í gildandi byggðaáætlun en hafa verið þróaðar áfram. Aðrar áherslur og aðgerðir eru nýjar og koma fram eftir samráð, ekki hvað síst við samtök sveitarfélaga og ráðuneyti. Hér á eftir eru tekin dæmi af einstökum aðgerðum undir hverju hinna þriggja markmiða, en öllum er þeim ætlað að hafa jákvæð áhrif á íslenskt samfélag.

Jafna aðgengi að þjónustu

Aðgerðir sem miða að því markmiði að jafna aðgengi að þjónustu snúa annars vegar að einstökum þjónustubáttum og hins vegar að innviðum eða kerfum þjónustu, líkt og Ísland fulltengt, Jöfnun orkukostnaðar og Opinber grunnþjónusta og jöfnun aðgengis. Aðgerðir sem miða að því að jafna aðgengi að þjónustu skiptast í tvö meginstef; heilbrigðisþjónustu og menntun.

Ísland fulltengt er vel heppnuð aðgerð sem er að finna í núgildandi byggðaáætlun og er því þróuð áfram. Þegar hafa 24 sveitarfélög fengið alls 300 m.kr. byggðastyrk vegna dreifbýlis en í endurskoðaðri áætlun verður áherslan á minni þéttbýlisstaði.

Háhraðatengingar heimila og vinnustaða er eitt af stærstu byggðamálunum og í endurskoðaðri áætlun er aðgerðin því útvíkkuð með það að markmið að öll lögheimili og vinnustaðir á landinu eigi kost á háhraðanettengingu. Betri nettengingar auka aðgengi íbúa að þjónustu, menntun, afþreyingu og verslun. Bættar nettengingar hafa einnig áhrif á getu einstaklinga til að starfa í sinni heimabyggð; hvort sem það er starf án staðsetningar eða annarskonar fjarvinna. Þetta eykur viðnámsþrótt þar sem fækkun íbúa hefur minnkað þjónustuframboð og möguleika á jákvæðum áhrifum á lýðfræðilega samsetningu byggða, m.a. með tækifærum til aukinnar endurheimt ungs fólks á landsbyggðina eftir að það hefur farið og aflað sér menntunar.

Með tengingu allra heimila og vinnustaða við ljósleiðara eða háhraðanet verður til eitt stærsta forskot Íslands á alþjóðavísu. Með því heldur Ísland stöðu sinni sem eitt af forysturíkjum heims varðandi fjarskiptainnvíði og nýtingu þeirra í þágu samfélagsins, hvort heldur sem er að jafna aðgengi að hvers konar þjónustu og afþreyingu, jafna tækifæri til atvinnu eða ýta undir sjálfbærni byggða, og stuðlar þannig að aukinni samkeppnishæfni landsins í heild.

Innlend, endurnýjanleg orka þarf að vera aðgengileg á samkeppnishæfu verði um land allt og styðja þannig við byggðir landsins og atvinnulíf. Með því að jafna orkukostnað milli þéttbýlis og dreifbýlis með aukinni jöfnun dreifikostnaðar raforku og niðurgreiðslu húshitunarkostnaðar á köldum svæðum er sjálfbærni byggða eflað sem og tækifæri til atvinnuuppbyggingar, en jöfnun orkukostnaðar yfir landið getur haft mikil áhrif á búsetuáform einstaklinga í dreifbýli.

Nútímaleg, heildræn og notendamiðuð heilbrigðisþjónusta er grundvöllur fyrir búsetu á landsbyggðinni og styrkir jafnframt stöðu Íslands á alþjóðavettvangi. Mikilvægi þessarar þjónustu er enn meira fyrir fólk sem þarf sérstaklega á þjónustu heilbrigðiskerfisins að halda, t.d. aldraða og langveika. Aukin fjarheilbrigðisþjónusta og sérhæfð, samþætt þjónusta á sviðum heilbrigðis- og félags- og menntamála hefur einnig veruleg áhrif á þær fjölskyldur, einstaklinga og hópa sem verið er að þjóna.

Að geta verslað í heimabyggð eru óumdeild lífsgæði og mikilvæg forsenda búsetu. Það hefur því jákvæð áhrif á búsetugæði einstaklinga að þurfa ekki að fara um langan veg, hvort heldur sem fólk nýtir sér staðbundna verslun eða stafræna þjónustu. Vandí dreifbýlisverslana um allt land stafar m.a. af óhagkvæmum innkaupum, erfiðri samkeppni við lágvöruverðsverlanir og háum flutningskostnaði en með skilvirkum stuðningsaðgerðum stjórnvalda má skjóta frekari stoðum undir reksturinn. Í gegnum byggðaáætlun hafa 13

dagvöruverslanir í dreifbýli fengið styrk sem hefur auðveldað þeim reksturinn og gefið íbúum kost á að versla í heimabyggð.

Með bættum almenningssamgöngum á öllu landinu er hægt að auka notkun kerfisins og jafna þannig aðgengi að þjónustu sem og stuðla að umhverfisvænni ferðamáta, velsæld og sjálfbærni. Aðgengi atvinnulífsins og fyrirtækja að hæfu starfsfólki er jafnframt ein af mikilvægustu stoðum hvers rekstrar. Með skilgreindu neti almenningssamgangna aukast möguleikar fyrirtækja og einstaklinga á stærra svæði á því að stofna til ráðningasambands og hópur mögulegra umsækjenda um störf stækkar. Byggðaáætlun styður við verkefni sem hafa það sammerkt að stuðla að þróun almenningssamgangna um land allt, s.s. með aukinni þjónustu og bættri nýtingu á þjónustu sem þegar er til staðar.

Í endurskoðaðri byggðaáætlun er lagður aukinn þungi á menntamál en fyrir barnafjölskyldur, börn og ungmenni skiptir miklu máli að menntakerfið komi til móts við þarfir þeirra. Með aðgengi að nútímalegu og heildstæðu menntakerfi, frá leikskóla til háskóla og fullorðinsfræðslu, verður búseta á landsbyggðinni að eftirsóknarverðari kosti. Með þessari öflugu þjónustu er einnig tryggt að börn og unglingar sitji við sama borð þegar kemur menntun, óháð búsetu. Lífsgæði aukast og líkur á að ungt fjölskyldufólk setjist að í dreifðri byggð til langs tíma aukast.

Jafna tækifæri til atvinnu

Aðgerðir sem miða að því að jafna tækifæri til atvinnu snúa m.a. að því að styrkja staðbundna starfsemi og starfsemi hins opinbera á landsbyggðinni. Aðgerðir sem styrkja staðbundna starfsemi snúa að orku og orkuöryggi, nýsköpun og menningu. Aðgerðir sem miða að því að styrkja starfsemi hins opinbera á landsbyggðinni og búa til ný atvinnutækifæri miða m.a. að því að fjölga störfum án staðsetningar.

Aukið afhendingaröryggi raforku með þrífösun og jarðstrengjavæðingu dreifikerfis raforku hefur umtalsverð jákvæð áhrif á atvinnulífið. Bæði fyrir starfandi fyrirtæki en einnig fyrir rekstrarforsendur nýrra fyrirtækja. Flest framleiðslufyrirtæki mega ekki við því að missa rafmagn af starfseminni án þess að verða fyrir umtalsverðu rekstrarlegu tjóni. Afhendingaröryggi og þrífösun rafmagns verður því til þess að áhættan í rekstri þessara fyrirtækja minnkar umtalsvert ásamt líkum á tjóni.

Stóraukin áhersla á nýsköpun hefur orðið í íslensku samfélagi á undanförunum árum. Aðgerðir sem miða að eflingu nýsköpunar og styrkingu atvinnulífsins á landsbyggðinni efla atvinnulíf og fyrirtæki. Stuðningskerfi nýsköpunar, með þekkingu á og aukinni umræðu um nýsköpun, styrkir rekstrarforsendur bæði nýrra og starfandi fyrirtækja á svæðunum og eykur möguleika þeirra á frekari vexti og þróun.

Efling á starfsemi og umsvifum hins opinbera á atvinnumarkaði á landsbyggðinni hefur umtalsverð jákvæð áhrif á búsetu en grundvallarforsenda þess að velja sér búsetu á landsbyggðinni til framtíðar fyrir ungt og menntað fólk er að þar sé atvinna við hæfi. Með auknum fjölda starfa án staðsetningar verður mögulegt fyrir íbúa á landsbyggðinni að sækja um og vinna sérhæft starf á vegum ráðuneyta eða stofnana þeirra. Sú reynsla af fjarvinnu sem hlotist hefur á tímum heimsfaraldurs kórónuveiru hefur opnað augu margra fyrir því að vinnustaðurinn getur verið víða og mörg störf er hægt að vinna hvar sem er. Í endurskoðaðri byggðaáætlun er aðgerðin útvíkkuð með það að markmiði að öll störf sem ekki eru staðbundin í eðli sínu verða skilgreind án tiltekinnar staðsetningar, þannig að búseta hafi ekki áhrif á val starfsfólks.

Með staðsetningu nýrra starfa, stofnana og starfsemi á vegum hins opinbera á landsbyggðinni eykst fjölbreytileiki atvinnulífsins og þeirra tækifæra sem íbúar þeirra svæða búa við og aukið jafnræði verður í dreifingu starfa.

Stuðla að sjálfbærri þróun byggða um land allt

Aðgerðir sem miða að því að stuðla að sjálfbærri þróun byggða eru til dæmis Brothættar byggðir og Sértaek verkefni sóknaráætlanasvæða, aðgerðir sem snúa að húsnæðismálum og stefnumótun og greiningu á þeim þáttum sem nauðsynlegir eru fyrir sjálfbæra þróun.

Sértaek verkefni sóknaráætlanasvæða hafa fært heimafólki aukna ábyrgð á ráðstöfun fjármuna og tengja sóknaráætlanir landshluta við byggðaáætlun. Frá árinu 2018 hefur þannig tæpum 500 m.kr. verið ráðstafað til 22 verkefna á grundvelli aðgerðarinnar á svæðum sem búa við einhæft atvinnulíf og fólksfækkun. Um margvísleg verkefni er að ræða sem hafa skapað fjölbreytt störf og bætt búsetuskilyrði, s.s. með aukinni þjónustu og eflingu innviða. Með framlögunum hefur m.a. verið komið á fót nýsköpunar- og samfélagsmiðstöðum víðs vegar um landið sem er ætlað að vera vettvangur þjónustu, nýsköpunar og frumkvöðlastarfs, ýmist á sviði menningar, menntunar og/eða atvinnusköpunar. Þá má nefna styrk til innviðauppbyggingar vegna gagnavers á Blönduósi, sem í fyrsta áfanga er áætlað að hafi skapað 20-30 störf, bæði í iðnaði sem og tæknileg sérfræðistörf.

Byggðastofnun hefur átt samstarf um verkefnið Brothættar byggðir í tíu byggðarlögum frá samþykkt núgildandi byggðaáætlunar. Verkefnisstjórar hafa verið starfandi í öllum byggðarlögum og aðstoðað íbúa við hin ýmsu samfélags- og framfaraverkefni. Úthlutað hefur verið tæplega 250 m.kr. til margvíslegra verkefna sem hafa haft jákvæð áhrif í viðkomandi byggðarlögum. Í endurskoðaðri byggðaáætlun er haldið áfram með verkefnið Brothættar byggðir, það þróað áfram og áfram leitað lausna á bráðum vanda á tilteknum svæðum vegna fólksfækkunar og erfiðleika í atvinnulífi.

Með virkri þátttöku Íslands í alþjóðlegu samstarfi og rannsóknnum á sviði byggðamála styrkist samkeppnisstaða landsins. Slíkt samstarf tryggir einnig að staða Ísland er tekið með og borin saman við stöðu annarra landa í

alþjóðlegum greiningum. Eins opnast möguleikar fyrir íslensk fyrirtæki og stofnanir að taka þátt í alþjóðlegu samstarfi í gegnum alþjóðlegar áætlanir og sækja um styrki í afmörkuð samstarfsverkefni.

Loks má nefna að í endurskoðaðri byggðaáætlun er aukin áhersla á umhverfismál og eflingu hringrásar-hagkerfisins með áherslu á að nýta sem best þau tækifæri sem felast í náttúruvernd, s.s. með uppbyggingu innviða og þjónustu.

Vissulega er það svo að áherslur og aðgerðir byggðaáætlunar dreifast ekki jafnt um byggðir landsins, enda gera lög in beinlínis ráð fyrir því að horft sé sérstaklega til þeirra byggðarlaga sem hafa átt í vök að verjast vegna íbúafækkunar eða áfalla í atvinnulífi. Byggðin í landinu myndar þó eina heild og því er lögð áhersla á að horfa til samspils dreifbýlis og þéttbýlis, bæði innan einstakra svæða, en einnig á landsvísu, með það að markmiði að landið allt myndi sterka samfélagslega heild. Þannig verði alþjóðleg samkeppnishæfni þess um fólk og fyrirtæki best tryggð til lengri tíma.

Af framansögðu má sjá að aðgerðir byggðaáætlunar hafa skilað margvíslegum samfélagslegum árangri og er endurskoðaðri áætlun ætlað jafnvel enn stærra hlutverk þar. Það mikla samráð sem haft er við gerð byggðaáætlunar og samhæfing við aðrar stefnur og áætlanir er til þess fallið að skila auknum árangri, landi og þjóð til heilla.

5. Aðgerðaáætlun til fimm ára

Hér eru settar fram samtals 43 aðgerðir sem ætlað er að ná fram markmiðum byggðáætlunar. 17 þeirra falla undir markmið um að jafna aðgang að þjónustu, 11 undir markmið um að jafna tækifæri til atvinnu og 15 undir markmið um að stuðla að sjálfbærri þróun byggða um land allt. Fram kemur heiti hvernar aðgerðar, markmið hennar og stutt lýsing. Þá kemur fram hvaða ráðuneyti fer með ábyrgð á málaflokknum og þar með aðgerðinni, hver verður framkvæmdaðili, nefnd dæmi um samstarfsaðila og sýndar tengingar við aðrar opinberar stefnur/áætlanir þar sem það á við. Tímabil aðgerða verða nánar útfærð í tillögu til þingsályktunar, sem og fjármögnun þeirra og tenging við heimsmarkmiðin.

Við framkvæmd allra aðgerða verður leitast við að beita altækri hugsun þar sem tekið er mið af ólíkri stöðu og þörfum allra íbúa landsins.

5.1 Jafna aðgang að þjónustu

A.1 Ísland fulltengt

Markmið: Að öll lögheimili og vinnustaðir eigi kost á háhraðanettengingu um ljósleiðara.

Stutt lýsing: Staða háhraðanettenginga á landsvísu verði greind og sú greining lögð til grundvallar samkeppnishvetjandi aðgerða og aðkomu opinberra aðila að verkefninu, reynist þess þörf. Fyrir liggur að um 50 minni byggðakjarnar hafa takmarkað aðgengi að nútíma háhraðanettengingum og því forgangsmál að koma þeim tengingum á um ljósleiðara. Í þeim tilfellum þar sem ekki er talið ákjósanlegt að tengja með ljósleiðara verði gripið til annarra ásættanlegra lausna.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.
- *Framkvæmdaðili:* Fjarskiptafyrirtæki, sveitarfélög.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Póst- og fjarskiptastofnun, Fjarskiptasjóður.
- *Tímabil:* 2022-2025.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Fjarskiptaáætlun.

A.2 Jöfnun orkukostnaðar

Markmið: Að jafna orkukostnað í dreifbýli og þéttbýli, bæði hvað varðar dreifingu á raforku og húshitunarkostnað.

Stutt lýsing: Dreifikostnaður raforku er meiri í dreifbýli en þéttbýli og kostnaður við húshitun hærri á stöðum sem ekki búa við möguleika á hitaveitu með jarðvarma. Með jöfnunarframlagi og niðurgreiðslum úr ríkissjóði eru tryggð markmið um jafnan orkukostnað á landsvísu, sem er einn þáttur í jöfnun

búsetuskilyrða og atvinnutækifæra. Sérstaklega þarf að skoða skilgreiningar dreifiveitnanna á dreif- og þéttbýli og miða þar við skilgreiningar í aðalskipulagi.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Orkustofnun.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Byggðastofnun.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Orkustefna.

A.3 Bráðaviðbragð neyðarþjónustu

Markmið: Að bæta neyðarþjónustu og auka öryggi um land allt.

Stutt lýsing: Tvíþætt aðgerð. Annars vegar verði viðbragðstími neyðarþjónustu greindur og staðan kortlögð til að unnt sé að stytta tímann og auka öryggi um land allt. Um væri að ræða samræmda mælingu á viðbragðstíma lögreglu og annarra viðbragðsaðila út um landið. Með mælingunum væri hægt að greina gögnin og áætla hvort þjónustu- og öryggisstig sé sambærilegt um allt land. Þar sem í ljós kæmi að viðbragðstíminn væri óásættanlegur yrði mögulegt að meta hvaða breytinga væri þörf og hvernig mætti bæta þjónustuna og öryggið. Hins vegar snerist aðgerðin um að virkja nærsamfélagið til að auka líkur á góðri útkomu í bráðaaðstæðum fyrir bráðarþjónustu og sjúkraflutninga. Aðgerðinni er ætlað að styðja við umgjörð um samræmda skipulagða þjónustu vettvangsliða um landið, s.s. björgunarsveita, RKÍ og annarra í nærumhverfi, með því að fjölga námskeiðum fyrir vettvangsliða.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Dómsmálaráðuneyti og heilbrigðisráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Ríkislögreglustjóri, heilbrigðisstofnanir og heilsugæslur.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Lögreglustjórar, sveitarfélög, Rauði kross Íslands, björgunarsveitir, félagasamtök, Sjúkraflutningaskólinn og Neyðarlínan.
- *Tímabil:*
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Löggæsluáætlun, aðgerðaáætlun fyrir bráðarþjónustu og sjúkraflutninga.

A.4 Þverfagleg landshlutateymi

Markmið: Að styrkja og auka heildstæða þjónustu á sviði félags-, heilbrigðis- og menntamála og auka þannig ávinning notenda af þjónustu ríkis og sveitarfélaga.

Stutt lýsing: Haldið verði áfram með þróun tilraunaverkefna í þverfaglegum landshlutateyimum sem sinna samhæfingu, ráðgjöf, gæðamálum og fleiru á sviði félags-, heilbrigðis- og menntamála. Settar verði á laggirnar miðstöðvar sem mynda heildstæða og samræmda þjónustukeðju sveitarfélaga og ríkis á umræddum sviðum. Þar gæti t.d. byggst upp kunnátta til að veita starfsfólki sveitarfélaga og foreldrum sérhæfða stað- og fjarbundna ráðgjöf sem miðaði m.a. að því að fyrir mætti beita snemmtæku og fyrirbyggjandi inngripi. Þá verði

hægt að vinna að verkefnum sem miði að því að styðja notendur og fjölskyldur þeirra í dreifðum byggðum til sjálfshjálpar þar sem ekki er auðveldur aðgangur að sérfræðingum. Áhersla verði lögð á þróun stafrænna lausna á sviði velferðartækni. Árangur aðgerðarinnar verður m.a. mældur í fjölda landshlutateyma.

- *Ábyrgðarráðuneyti*: Félagsmálaráðuneyti í samstarfi við heilbrigðisráðuneyti og mennta- og menningarmálaráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili*: Stofnanir ríkis og sveitarfélaga á sviði félags-, heilbrigðis- og menntamála á viðkomandi svæði.
- *Dæmi um samstarfsaðila*: Ráðuneyti, landshlutasamtök sveitarfélaga, almannaheillasamtök.
- *Tímabil*: (2022-2026 / sett fram í þingsályktun)
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir*: Menntastefna, heilbrigðisstefna, stefna í nýsköpun og tækni á sviði félagsþjónustu, (frumvarp til laga um samþættingu þjónustu í þágu farsældar barna).

A.5 Fjarheilbrigðisþjónusta

Markmið: Að bæta heilbrigðisþjónustu og auka aðgengi að henni með því að nýta velferðartækni og fjarskipti við framkvæmd þjónustu.

Stutt lýsing: Með innleiðingu á fjarheilbrigðisþjónustu verði leitast við að jafna aðgengi almennings að almennri og sérhæfðri heilbrigðisþjónustu, s.s. læknum, hjúkrunarfræðingum, ljósmæðrum, sálfræðingum og talmeinafræðingum. Jafnframt verði rafræn miðlun heilbrigðisþjónustu nýtt til að auka aðgengi að sérfræðiþekkingu, og þar með gagnkvæmri faglegri ráðgjöf, samráði og samstarfi, og með þeim hætti verði teymisvinna auðvelduð innan heilbrigðisþjónustunnar. Árangur aðgerðarinnar verður m.a. mældur í fjölda þeirra sem nýta sér sérfræðiþjónustu í gegnum netið.

- *Ábyrgðarráðuneyti*: Heilbrigðisráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili*: Embætti landlæknis og veitendur heilbrigðisþjónustu.
- *Dæmi um samstarfsaðila*: Þróunarmiðstöð Íslenskrar heilsugæslu, heilbrigðisstofnanir, heilsugæslustöðvar og aðrir veitendur heilbrigðisþjónustu.
- *Tímabil*: 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir*: Heilbrigðisstefna.

A.6 Aðgengi að sérfræðiþjónustu á heilbrigðissviði

Markmið: Að jafna aðgang að ýmiss konar sérfræðiþjónustu óháð búsetu.

Stutt lýsing: Skoðað verði hvort fjölga megi sérfræðingum á heilbrigðissviði á landsbyggðinni með því að nýta ákvæði í lögum um menntasjóð námsmanna, nr. 60/2020. Í 28. gr. laganna er kveðið á um sérstaka ívilnun vegna námsgreina sem og sérstaka ívilnun vegna námsgreina á sérstökum svæðum. Fram kemur

að ráðherra er heimilt að ákveða sérstaka tímabundna ívilnun við endurgreiðslu námslána til lánþega sem búsettir eru á svæðum skilgreindum í samráði við Byggðastofnun. Þetta væri gert með það fyrir augum að leggja áherslu á að mikilvægt sé að tryggja ýmiss konar sérfræðipjónustu, t.a.m. geðhjúkrunarfræðinga, sálfræðinga, talmeinafræðinga og sérfræðilækna.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Heilbrigðisráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Byggðastofnun.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Menntamálaráðuneytið, Samband íslenskra sveitarfélaga, landshlutasamtök sveitarfélaga, sveitarfélög.
- *Tímabil:* 2022-2023
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Heilbrigðisstefna og menntastefna.

A.7 Þjónusta heilsugæslulækna á landsbyggðinni

Markmið: Að tryggja þjónustu heilsugæslulækna á landsbyggðinni.

Stutt lýsing: Komið verði á tveggja ára námi sem býr heilsugæslulækna undir starf í dreifbýli. Unnið verði að kortlagningu, greiningu og þróun náms sem býr heilsugæslulækna undir starf í dreifbýli. Unnið verði með tillögur sem starfshópur skilaði inn um áramótin 2019/2020. Áætlað er að marklýsing námsins liggja fyrir árið 2022.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Heilbrigðisráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Þróunarmiðstöð íslenskrar heilsugæslu.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Mennta- og menningarmálaráðuneyti, heilbrigðisstofnanir utan höfuðborgarsvæðisins, vinnuhópur Félags íslenskra heimilislækna um gerð marklýsingar, mat- og hæfnisnefnd um starfsnám til að öðlast almennt lækningaleyfi og um sérnám í læknisfræði og Háskólinn á Akureyri.
- *Tímabil:* 2022.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Heilbrigðisstefna.

A.8 Stjórnsýslustöðvar ríkis í héraði

Markmið: Efla opinbera þjónustu í héraði, fjölga atvinnutækifærum og bæta ríkisrekstur.

Stutt lýsing: Starfsemi sýslumannsembætta um land allt og opinber þjónusta í héraði verði eflað með betri nýtingu innviða, þ.m.t. stafrænnar tækni, húsnæðis og mannauðs. Árangur af aðgerðinni verður m.a. mældur í fjölda starfa á sýsluskrifstofum og fjölda sérfræðinga þar.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Dómsmálaráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Dómsmálaráðuneyti og Sýslumannaráð.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Sýslumenn, Byggðastofnun, Samband íslenskra sveitarfélaga, sveitarfélögin, verkefnastofa um Stafrænt Ísland, önnur ráðuneyti og undirstofnanir.

- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Sýslumenn – Framtíðarsýn; umbætur á þjónustu og rekstri, skýrsla dómsmálaráðuneytisins (mars 2021).

A.9 Stuðningur við verslun í dreifbýli

Markmið: Styðja við rekstur dagvöruverslunar í minni byggðarlögum til að viðhalda mikilvægri grunnþjónustu.

Stutt lýsing: Komið verði til móts við vanda dreifbýlisverslana á fámennum markaðssvæðum, sem búa við háan flutningskostnað, óhagkvæm innkaup og erfið rekstrarskilyrði, með fjárhagsstuðningi sem m.a. taki mið af flutningsvegalengd og veltu. Einnig verði boðið upp á fjárfestingarstuðning og metið hvernig best verði staðið að ráðgjöf.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Byggðastofnun.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Landshlutasamtök sveitarfélaga.
- *Tímabil:* 2022-2026.

A.10 Almenningsamgöngur milli byggða

Markmið: Að styðja við áframhaldandi þróun almenningsamgangna milli byggða, þ.m.t. að tengja ýmsa sérakstursþjónustu við almenningsamgöngur.

Stutt lýsing: Haldið verði áfram að greina kerfi almenningsamgangna og þróa nýjar lausnir. Skoðað verði hvort þörf sé á að leggja til breytingar á gildandi laga- og reglugerðarumhverfi til að almenningsamgöngur nýtist sem best fólkinu í landinu og þannig staðinn vörður um hinar dreifðu byggðir þar sem alla jafna er erfiðast að reka reglubundnar almenningsamgöngur. Hugmyndir um samflutning farms og farþega og deiliakstur eru ekki síst hugsaðar til að tryggja og/eða styrkja lágmarksþjónustu í dreifðustu byggðunum.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Byggðastofnun.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Vegagerðin, landshlutasamtök sveitarfélaga, sveitarfélög, ráðgjafar, háskólar og fyrirtæki.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Samgönguáætlun, Ferðumst saman - heildarstefna í almenningsamgöngum milli byggða.

A.11 Heildstæð skólaþjónusta

Markmið: Að efla og þróa heildstæða skólaþjónustu á leik- og grunnskólastigi á landsbyggðinni og samhæfa við félags- og heilbrigðisþjónustu.

Stutt lýsing: Heildstæð skólaþjónusta snýst um ráðgjöf, leiðbeiningar og stuðning við starfsemi skóla og starfsfólk í þeim tilgangi að efla skóla sem faglegar stofnanir er geti leyst flest þau viðfangsefni sem upp koma í daglegu

skólastarfi. Heildstæð skólaþjónusta veitir nemendum almennan og sértækan stuðning og foreldrum þeirra leiðbeiningar og ráðgjöf eftir því sem með þarf. Skilgreina þarf lágmarksviðmið um skólaþjónustu og tryggja sem best aðgengi að henni óháð landfræðilegri staðsetningu. Hagnýtt verði tækifæri sem felast í auknu samstarfi sveitarfélaga, samnýtingu og samhæfingu sérfræðiþekkingar, m.a. með hjálp upplýsingatækni. Um er að ræða þriggja ára tilraunaverkefni um uppbyggingu og þróun samhæfðrar skólaþjónustu í þeim landshluta, sveitarfélögum eða á því svæði þar sem þörfin er brýnust.

- *Ábyrgðarráðuneyti*: Mennta- og menningarmálaráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili*: Rekstraraðilar skóla, landshlutasamtök sveitarfélaga, Menntamálastofnun, Samband íslenskra sveitarfélaga, Grunnur, félag fræðslustjóra og stjórnenda á fræðsluskrifstofum.
- *Dæmi um samstarfsaðila*: Félagsmálaráðuneyti, heilbrigðisráðuneyti, háskólar, Fjölmenningarsetur, skólastjórnendur.
- *Tímabil*: 2022-2024.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir*: Menntastefna.

A.12 Stafræn kennsla og kennsluráðgjöf

Markmið: Að auka aðgengi að kennurum með sérþekkingu í tilteknum faggreinum og námssviðum á grunn- og framhaldsskólastigi með hjálp upplýsingatækni.

Stutt lýsing: Kennara með sérhæfingu í tilteknum faggreinum eða námssviðum er ekki að finna í öllum skólum landsins. Því er mikilvægt að geta boðið nemendum aðgengi að slíkrri sérfræðiþekkingu, kennslu og kennsluráðgjöf með rafrænum hætti svo tryggja megi jafnræði þeirra til náms eins og kostur er óháð landfræðilegri staðsetningu. Kortlögð verði mönnun í tilteknum faggreinum og/eða námssviðum í grunn- og framhaldsskólum og þörf fyrir rafræna kennara og/eða kennsluráðgjöf metin. Á grundvelli slíkrar kortlagningar verði útfærð áætlun um að koma á kennsluráðgjöf/kennslu í tilraunaskyni í tilteknum námsgreinum og ráðnir til þess kennarar með viðeigandi sérþekkingu.

- *Ábyrgðarráðuneyti*: Mennta- og menningarmálaráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili*: Menntamálastofnun, Samband íslenskra sveitarfélaga og Grunnur, félag fræðslustjóra og stjórnenda á fræðsluskrifstofum.
- *Dæmi um samstarfsaðila*: Háskólar og fagfélög skólastjórnenda og kennara.
- *Tímabil*: 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir*: Menntastefna.

A.13 Starfsþróun starfsfólks leik- og grunnskóla

Markmið: Að koma á fagháskólanámi í leikskólafræðum og það fest í sessi í öllum landshlutum og efla íslenskukunnáttu starfsfólks leikskóla sem ekki hefur íslensku að móðurmáli.

Stutt lýsing: Tvíþætt aðgerð. Annars vegar verði starfsfólki leikskóla sem ekki uppfylla inntökuskilyrði til háskólanáms boðið tækifæri til aðfararnáms að háskólanámi í leikskólafræðum sem jafnframt teldist vera fyrstu skref í háskólanámi. Innleiðing fagháskólanáms er mikilvæg aðgerð til að koma í veg fyrir kennaraskort og auka nýliðun. Lykilatriði er að sveitarfélögin veiti sínu starfsfólki stuðning við upphaf námsins. Skoðað verði að koma á fót raunfærnimati til inngöngu í leikskólafræði. Hins vegar að starfsfólk leik- og grunnskóla sem ekki hafa íslensku að móðurmáli fái tækifæri til að efla íslenskukunnáttu sína svo þeir nái færni b í Evrópska tungumálarammanum. Námið verði sniðið að þörfum þeirra og hægt að stunda það jafnhliða starfi, m.a. með fjarnámi og stafrænu námsefni. Árangur aðgerðarinnar verður m.a. mældur í fjölda þeirra sem sækja námið.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Mennta- og menningarmálaráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Háskólar, sveitarfélög, fræðsluaðilar.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Samband íslenskra sveitarfélaga, Kennarasamband Íslands og stéttarfélög ófaglærðra starfsmanna leik- og grunnskóla.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Menntastefna.

A.14 Ráðstöfun fjármuna til grunnskóla

Markmið: Að auka hæfni grunnskólastigsins á Íslandi til að starfa á grundvelli jöfnuðar, skilvirkni og hagkvæmni.

Stutt lýsing: Unnið verði með niðurstöður tilraunaverkefnis mennta- og menningarmálaráðuneytis, Sambands íslenskra sveitarfélaga og 12 sveitarfélaga sem fram fór 2019-2020. Verkefnið felst í því að endurskoða úthlutunarreglur sveitarfélaga til kennslu í grunnskólum og færa þær að þeim viðmiðunum sem Evrópumíðstöð um nám án aðgreiningar hefur lagt til. Gert er ráð fyrir að sveitarfélög sem tóku þátt í tilraunaverkefninu haldi áfram samstarfi og að samstarfsverkefnið nái jafnframt til sveitarfélaga um land allt.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Mennta- og menningarmálaráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Forsvarsaðilar skóla og fræðslumála, Menntamálastofnun, Samband íslenskra sveitarfélaga.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Kennarasamband Íslands, Jöfnunarsjóður sveitarfélaga.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Menntastefna.

A.15 Nærþjónusta við innflytjendur

Markmið: Að bæta aðgengi innflytjenda að opinberri þjónustu um land allt.

Stutt lýsing: Mótaðir verði samræmdir verkferlar/móttökuáætlanir og fjölmenningsstefnur á vettvangi sveitarfélaga. Upplýsingar um þjónustu

sveitarfélaga verði aðgengilegar og hugað sérstaklega að nýjum innflytjendum. Kannaðar verði leiðir til að gera úrræði og upplýsingar sýnilegar fyrir innflytjendum í atvinnuleit. Þróað verði rafrænt fræðsluefni fyrir fagstéttir og boðið upp á stutt fræðsluerindi á vegum Fjölmeningarseturs. Símenntunarstöðvar fái námsgögn til þess að halda ítarlegri námskeið fyrir starfsfólk. Árangur af aðgerðinni verður m.a. mældur í fjölda sveitarfélaga sem innleiða fjölmeningarstefnur og/eða móttökuáætlanir, fjölda sveitarfélaga sem þiggja boð um fræðsluerindi og fjölda námskeiða sem haldin eru á vegum símenntunarstöðva.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Félagsmálaráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Fjölmeningarsetur.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Mennta- og menningarmálaráðuneyti, Vinnumálastofnun, símenntunarstöðvar, Byggðastofnun, Samband íslenskra sveitarfélaga, landshlutasamtök sveitarfélaga og sveitarfélög.
- *Tímabil:* 2022-2024.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Framkvæmdaaætlun í málefnum innflytjenda (í vinnslu, apríl 2021).

A.16 Opinber grunnþjónusta og jöfnun aðgengis

Markmið: Að jafna aðgengi og þjónustustig opinberrar grunnþjónustu með bættum aðstæðum og tæknilausnum.

Stutt lýsing: Skilgreint verði aðgengi að opinberri grunnþjónustu. Einnig verði skilgreint lágmarks þjónustustig opinberrar grunnþjónustu fyrir dreifbýli þar sem of kostnaðarsamt getur þótt að veita þjónustuna. Jafnframt verði lagðar fram tillögur um tæknilega framkvæmd og jöfnun kostnaðar við að sækja einstaka þætti þjónustu á vegum ríkisins.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Byggðastofnun.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Ráðuneyti og stofnanir, Samband íslenskra sveitarfélaga, landshlutasamtök sveitarfélaga og sveitarfélög.
- *Tímabil:* 2022-2023.

A.17 Kostnaðargreining vegna þjónustusóknar

Markmið: Að greina heildarkostnað vegna þjónustusóknar.

Stutt lýsing: Greindur verði heildarkostnaður við þjónustusókn, þ.m.t. ferða- og upphaldskostnaður, vinnutap og annar samfélagslegur kostnaður sem til fellur, hjá mismunandi samfélagshópum við að sækja tiltekna opinbera þjónustu um lengri veg, s.s. heilbrigðis-, mennta- og félagsþjónustu. Aðgerðir til jöfnunar aðgengis geta því byggst á samfélagslegum heildarkostnaði, óháð því hver ber hann.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

- *Framkvæmdaaðili:* Byggðastofnun og fleiri.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Ráðuneyti, stofnanir og háskólar.
- *Tímabil:* 2022-2023.

5.2 Jafna tækifæri til atvinnu

B.1 Þrífösun og jarðstrengjavæðing dreifikerfis raforku

Markmið: Að auka afhendingaröryggi raforku, jafna aðgengi að áreiðanlegri orku á landsvísu, efla búsetuskilyrði og atvinnutækifæri.

Stutt lýsing: Haldið verði áfram jarðstrengjavæðingu dreifikerfis raforku og samhliða verði það þrífasað. Í samræmi við tillögur átakshóps ríkisstjórnar um úrbætur á innviðum, sem kynntar voru í febrúar 2020, er á fimm ára fjármálaáætlun 2021-2025 gert ráð fyrir 600 m.kr. framlagi úr ríkissjóði í sérstakt átak í að ljúka þrífösun og jarðstrengjavæðingu dreifikerfis raforku að mestu leyti fyrir 2025. Átakið hófst árið 2020 og snýr að framkvæmdum hjá Rarik og Orkubúi Vestfjarða. Stefnt er að því að þrífösun verði að mestu lokið árið 2025, í stað 2035 skv. fyrri áætlunum.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Rarik og Orkubú Vestfjarða.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Orkustofnun og landshlutasamtök sveitarfélaga.
- *Tímabil:* 2022-2025.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Orkustefna.

B.2 Orkuskipti og betri orkunýting

Markmið: Að auka orkuöryggi á landsvísu og styðja við orkuskipti í samræmi við markmið Orkustefnu um að Ísland verði óháð jarðefnaeldsneyti fyrir 2050.

Stutt lýsing: Stutt verði við orkuskipti, s.s. jarðhitaleit, innlenda eldsneytisframleiðslu, vetnisvæðingu, rafvæðingu hafna og uppbyggingu sjálfbærra smávirkjana og styrkir veittir til aukinnar einangrunar húsa og uppsetningu varmadæla þar sem þörf er á. Árangur af aðgerðinni verður m.a. mældur í fjölda nýorkuverkefna og rafvæðingarverkefna í höfnum, fjölgun og heildarafli varmadæla og smávirkjana og fjölda og árangri jarðhitaleitarverkefna.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Orkustofnun og Orkusjóður.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Landshlutasamtök sveitarfélaga.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Orkustefna, Aðgerðaáætlun í loftslagsmálum.

B.3 Efling nýsköpunar í byggðum landsins

Markmið: Að efla nýsköpun og frumkvöðlastarf á landsbyggðinni með öflugum stuðningsumhverfi fyrir atvinnuskapandi hugmyndir frumkvöðla og fyrirtækja.

Stutt lýsing: Aðgerðin er tvíþætt. Annars vegar snýr hún að því að efla nýsköpun og frumkvöðlastuðning á landsbyggðinni með öflugum stuðningsumhverfi fyrir nýjar atvinnuskapandi hugmyndir og efla fræðslu um stuðningsumhverfi nýsköpunar. Stefnt er að því að nýsköpunarverkefnum verði fylgt úr hlaði, þannig að þau séu tilbúin fyrir fjárfestingu og/eða rekstur eða til þess að sækja í sjóði. Jafnframt verði unnið með heimafólki að sjálfbærri atvinnuuppbyggingu og þjónusta á sviði frumkvöðlamenntar verði tryggð. Stefnt er að því að bjóða upp á tvo viðburði/námskeið á ári í hverjum landshluta á landsbyggðinni, samtals 14 viðburði. Hins vegar snýr aðgerðin að nýsköpun í starfandi fyrirtækjum sem verða hvött til nýsköpunar og þróunar í þágu aukinnar framleiðni, bættrar samkeppnishæfni og nýsköpunar. Stjórnendur fyrirtækja á landsbyggðinni verða hvattir til þess að huga að nýsköpun og þróa aðferðir og leiðir sem auka líkur á því að nýsköpun verði sterkur þáttur í reglulegri starfsemi fyrirtækjanna og auki þar með samkeppnishæfni þeirra. Stefnt er að því að aðstoða 10-15 fyrirtæki á ári.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti, Samtök atvinnulífsins, landshlutasamtök sveitarfélaga.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti, Byggðastofnun, Samtök iðnaðarins, háskólar og aðrar þekkingarstofnanir.
- *Tímabil:* 2022-2024.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Nýsköpunarstefna.

B.4 Stafrænt forskot

Markmið: Að auka getu fyrirtækja í byggðum landsins til að nýta stafræna tækni til vaxtar.

Stutt lýsing: Stafrænt forskot lítur að því að bjóða fyrirtækjum upp á aðgang að hagnýtu námsefni um stafrænan rekstur og markaðssetningu. Tilkoma stafrænnar tækni hefur leitt af sér breytta viðskiptahætti sem fyrirtæki þurfa að tileinka sér til að auka arðsemi og samkeppnishæfni. Fyrirtæki verða undirbúin og aðstoðuð við að veita stafrænum möguleikum athygli, svo sem sjálfvirknivæðingu, blockchain sýndarveruleika og gervigreind. Einnig má nefna gagnagnótt (big data) og hvernig hægt er að stýra betur ákvarðanatöku og stefnumótun í fyrirtækjum með þeim gögnum sem til eru og safnast saman í fyrirtækjum. Fyrirtæki verða því hvött til að hagnýta tæknina til að sækja fram á sviði nýsköpunar og vöruþróunar. Árangur af aðgerðinni verður m.a. mældur í fjölda fyrirtækja sem taka þátt.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Samtök verslunar og þjónustu.

- *Dæmi um samstarfsaðila:* Landshlutasamtök sveitarfélaga, áfangastaðastofur og símenntunarmiðstöðvar.
- *Tímabil:* 2022-2024.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Nýsköpunarstefna og klasastefna.

B.5 Greining atvinnusóknar

Markmið: Að greina ferðaleiðir vegna atvinnusóknar (heimili-vinnustaður).

Stutt lýsing: Skilgreint verði staðfang vinnustaðar og tíðni ferða milli heimilis og vinnustaðar en slík greining er m.a. nauðsynleg forsenda þess að beita hagrænum hvötum við þróun atvinnusóknarsvæða. M.a. verður leitað upplýsinga um það hvernig þessum upplýsingum er safnað í Noregi.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Byggðastofnun.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Forsætisráðuneyti, fjármála- og efnahagsráðuneyti, Skatturinn.
- *Tímabil:* 2022-2023.

B.6 Staðarval ríkisstarfa

Markmið: Að jafna dreifingu starfa á vegum ríkisins og stuðla að fjölbreyttu atvinnulífi sem víðast um landið.

Stutt lýsing: Þegar ný starfsemi hefst eða breytingar verða á starfsmannahaldi á vegum ríkisins verði það metið með hlutlægum hætti hvort staðsetja megi störfin/starfsemina utan höfuðborgarsvæðisins.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Forsætisráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Forsætisráðuneyti, önnur ráðuneyti og stofnanir þeirra.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Byggðastofnun.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Stefna í málefnum sveitarfélaga 2019-2033.

B.7 Störf án staðsetningar

Markmið: Að búseta hafi ekki áhrif við val á starfsfólki og fjölga atvinnutækifærum um land allt.

Stutt lýsing: Öll störf sem ekki eru staðbundin í eðli sínu verði skilgreind án tiltekinnar staðsetningar, þannig að búseta hafi ekki áhrif á val starfsfólks. Gengið verði út frá því að störf séu unnin utan veggja heimilis, enda standa fjölmargar starfsstöðvar til boða um land allt. Aðgerðin er byggðaaðgerð þar sem stuðlað verður að sem jafnastri dreifingu ríkisstarfa. Árangur af aðgerðinni verður m.a. mældur í hlutfalli auglýstra starfa í ráðuneytum og stofnunum þeirra á höfuðborgarsvæðinu sem auglýst eru án tiltekinnar staðsetningar.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Fjármála- og efnahagsráðuneyti í samstarfi við forsætisráðuneyti og samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Ráðuneyti og stofnanir á höfuðborgarsvæðinu.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Byggðastofnun, fyrirtæki, landshlutasamtök sveitarfélaga, sveitarfélög.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Stefna í málefnum sveitarfélaga 2019-2033.

B.8 Fjarvinnslustöðvar

Markmið: Að fjölga störfum og atvinnutækifærum á landsbyggðinni.

Stutt lýsing: Stuðlað verði að jafnari dreifingu ríkisstarfa með því að hvetja stofnanir til að ráðast í verkefni sem unnin verða utan vinnusóknarsvæðis höfuðborgarinnar. Stuðst er við þá skilgreiningu að vinnusóknarsvæði höfuðborgarinnar nái suður og vestur um Suðurnes, austur fyrir Selfoss og norður að Borgarnesi, svokallað Hvítá-Hvítá-svæði. Stofnanir munu geta sótt um tímabundið framlag í samkeppnissjóð fyrir allt að 80% af kostnaði við hvert stöðugildi. Árangur af aðgerðinni verður m.a. mældur í fjölda stöðugilda og fjöldi stofnana sem fá stuðning úr samkeppnissjóði.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Byggðastofnun.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Ríkisstofnanir.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Stefna í málefnum sveitarfélaga 2019-2033.

B.9 Miðstöð norðurslóðamála

Markmið: Að styrkja stöðu Akureyrar sem miðstöðvar norðurslóðamála á landsvísu og efla samstarf þeirra fjölmörgu aðila sem hafa aðkomu að málaflokknum.

Stutt lýsing: Stutt verði við starfsemi Norðurslóðanetsins varðandi stafræna sókn, uppbyggingu samstarfsnets og þátttöku í alþjóðlegum rannsóknarverkefnum.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Utanríkisráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Norðurslóðanetið.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Önnur ráðuneyti, landshlutasamtök sveitarfélaga og sveitarfélög.
- *Tímabil:* 2022-2024.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Tillögur nefndar um endurskoðun á stefnu Íslands í málefnum norðurslóða.

B.10 Stefnumótun og hlutverk menningarstofnana

Markmið: Að efla starfsemi menningarstofnana á landsbyggðinni.

Stutt lýsing: Unnin verði stefnumótun og skilgreining á hlutverkum menningarmiðstöðva og sambærilegra stofnana á landsvísu líkt og gert er í nágrannalöndunum. Landshlutasamtökum sveitarfélaga verði falið að greina stöðu þeirra og leggja drög að stefnumörkun til framtíðar. Sérstaklega verði litið til samþættingar við sóknaráætlun viðkomandi landshluta.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Mennta- og menningarmálaráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Landshlutasamtök sveitarfélaga.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Menningarstofnanir.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Menningarstefna, sóknaráætlanir landshluta.

B.11 Nýting menningarminja

Markmið: Að nýta menningarminjar til stuðnings byggðapróun, einkum á svæðum sem standa höllum fæti í byggðalegu tilliti.

Stutt lýsing: Leitast verði við að fá heildarsýn yfir minjaarfinn til að greina nýtingarmöguleika og sóknartækifærin sem í honum felast. Menningarminjar (forneifar, mannvirki og hús) verði kortlagðar á tilteknum svæðum og þau gögn notuð sem forsenda fyrir hönnun verkefna. Minjastofnun mun aðstoða byggðarlög við að leita fjármagns fyrir þau verkefni sem sett verða í gang í kjölfarið, svo sem með því að benda á viðeigandi sjóði, styðja umsóknir og veita faglega ráðgjöf.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Mennta- og menningarmálaráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Minjastofnun Íslands.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Byggðastofnun, Þjóðminjasafn Íslands, sveitarfélög, áfangastaðastofur og ferðaþjónustuaðilar.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Menningarstefna.

5.3 Stuðla að sjálfbærni byggða um land allt

C.1 Sértek verkefni sóknaráætlanasvæða

Markmið: Að færa heimafólki aukna ábyrgð á ráðstöfun fjármuna og tengja sóknaráætlanir landshluta við byggðaáætlun.

Stutt lýsing: Landshlutasamtök sveitarfélaga geti sótt um framlög í samkeppnissjóð vegna verkefna sem nýtast einstökum svæðum eða byggðarlögum innan landshlutans eða landshlutanum í heild. Verkefni sem talin eru hafa varanleg áhrif, eru atvinnuskapandi og hvetja til nýsköpunar verði í forgangi. Sérstök áhersla verði lögð á svæði sem búa við langvarandi fólksfækkun, atvinnuleysi og einhæft atvinnulíf með gerð viðaukasamninga við sóknaráætlanir viðkomandi landshluta um tiltekin verkefni eftir forgangsroðun heimafólks.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Byggðastofnun og landshlutasamtök sveitarfélaga.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Stýrihópur Stjórnarráðsins um byggðamál, ráðuneyti, Samband Íslenskra sveitarfélaga, sveitarfélög, stofnanir, fyrirtæki og einstaklingar.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Sóknaráætlanir landshluta, stefnur/áætlanir ríkisins sem hafa áhrif á byggðaþróun.

C.2 Brothættar byggðir

Markmið: Að sporna við viðvarandi fólksfækkun í smærri byggðarlögum.

Stutt lýsing: Haldið verði áfram með verkefnið Brothættar byggðir þar sem leitað er lausna á bráðum vanda á tilteknum svæðum vegna fólksfækkunar og erfiðleika í atvinnulífi undangengin ár. Árangur af aðgerðinni verður m.a. mældur í íbúðþróun í þátttökubyggðarlögum.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneytið.
- *Framkvæmdaaðili:* Byggðastofnun.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Íbúar viðkomandi byggðarlaga, sveitarfélög, landshlutasamtök sveitarfélaga, ráðuneyti og stofnanir.
- *Tímabil:* 2022-2026.

C.3 Grænt og snjallt Ísland (GOS)

Markmið: Að nýta snjallar og grænar lausnir til að efla atvinnulíf og samfélag.

Stutt lýsing: Unnið verði í viðtæku samstarfi að framtíðarsýn fyrir Ísland sem einkennist af sjálfbærni, jöfnum tækifærum og samstarfi um verkefni sem nýta snjallar og grænar lausnir til að efla atvinnulíf og samfélag. Skilgreina þurfi lykilverkefni og grænar fjárfestingar sem ráðast þarf í til þess að markmiðið um Grænt og snjallt Ísland (GOS) verði að veruleika. Í tengslum við GOS verði sett á

fót samstarfsteymi sem m.a. samhæfir sókn í fjármagn, þ.m.t. í ESB-sjóði eins og Horizon Europe og LIFE, norræna sjóði o.s.frv.

- *Ábyrgðarráðuneyti*: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti, í samstarfi við atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti og umhverfis- og auðlindaráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili*: Samband Íslenskra sveitarfélaga í samstarfi við teymi sem stofnað verður.
- *Dæmi um samstarfsaðila*: Sveitarfélög, landshlutasamtök sveitarfélaga, Íslandsstofa og verkefnastofa um stafrænt Ísland.
- *Tímabil*: 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir*: Drög að frumvarpi til laga um breytingu á lögum um loftslagsmál, nr. 70/2012, Aðgerðaáætlun um eflingu stafrænnar þjónustu, Framtíðarsýn Norrænu ráðherranefndarinnar, Stefna í málefnum sveitarfélaga, orkustefna, nýsköpunarstefna og klasastefna.

C.4 Borgarstefna

Markmið: Að skilgreina og efla hlutverk stærstu þéttbýlissvæðanna í byggðapróun landsins.

Stutt lýsing: Annars vegar verði mótuð stefna sem skilgreinir hlutverk Reykjavíkurborgar sem höfuðborgar allra landsmanna og stuðli að aukinni alþjóðlegri samkeppnishæfni höfuðborgarsvæðisins og þar með landsins alls. Hins vegar verði mótuð stefna sem skilgreinir hlutverk Akureyrar sem stærsta þéttbýliskjarnans á landsbyggðinni og stuðli að uppbyggingu borgarsvæðis á grunni Akureyrar sem geti boðið upp á fjölbreytileika í þjónustu, menningu og atvinnutækifærum, sem í dag er einungis að finna á höfuðborgarsvæðinu, með það að markmiði að jafna búsetuþróun innanlands og styrkja þannig samkeppnishæfni landsins alls. Mótuð verði heildarstefna um hlutverk þessara svæða gagnvart byggðapróun í landinu.

- *Ábyrgðarráðuneyti*: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili*: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti, Reykjavíkurborg, Samtök sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu, Akureyrarbær og Samtök sveitarfélaga og atvinnuþróunar á Norðurlandi eystra.
- *Dæmi um samstarfsaðila*: Byggðastofnun og ýmsir haghafar.
- *Tímabil*: 2022-2023.

C.5 Húsnæðismál

Markmið: Að fjölga íbúðum á svæðum þar sem skortur á hentugu íbúðarhúsnæði hamlar uppbyggingu atvinnulífs.

Stutt lýsing: Gripið verði til margvíslegra aðgerða til að bregðast við skorti á hentugu íbúðarhúsnæði, hvort sem er til leigu eða kaupa, á svæðum utan höfuðborgarsvæðisins þar sem bygging íbúða hefur verið í lágmarki eða sérstök vandkvæði eru á að fá fjármögnun á almennum markaði. Slíkar aðgerðir geti t.a.m. falist í viðbótarframlagi til almennra íbúða (sérstakt byggðaframlag),

lánveitingum til nýbygginga, samstarfi við Leigufélagið Bríeti um framboð á leiguíbúðum og stuðningi Húsnæðis- og mannvirkjastofnunar á hönnunar- og undirbúningsstigi og verið liður í verkefninu Tryggð byggð. Markaðsbrestur á mismunandi svæðum verði greindur, m.a. til að nýta megi sem best húsnæðisstuðning s.s. í formi viðbótarstofnframlaga. Árangur af aðgerðinni verður m.a. mældur í fjölda íbúða sem byggðar verða á kaldari markaðssvæðum.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Félagsmálaráðuneyti.
- *Framkvæmdaðili:* Húsnæðis- og mannvirkjastofnun.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Leigufélagið Bríet, sveitarfélög og Byggðastofnun.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Húsnæðisáætlanir sveitarfélaga.

C.6 Húsnæðisáætlanir sveitarfélaga

Markmið: Að raunhæfar og markvissar húsnæðisáætlanir séu í gildi hjá öllum sveitarfélögum á stafrænu formi og þær endurskoðaðar árlega.

Stutt lýsing: Húsnæðis- og mannvirkjastofnun vinni að því að innleiða stafrænar húsnæðisáætlanir með það að markmiði að auðvelda sveitarfélögum gerð þeirra og uppfærslu og auka áreiðanleika þeirra upplýsinga sem þar koma fram. Stuðlað verði að því að sveitarfélög vinni saman að gerð húsnæðisáætlana, t.d. á vettvangi landshlutasamtaka, þar sem framkvæmd verði sameiginleg þarfagreining, m.a. í tengslum við landsskipulagsstefnu, svæðisskipulag og þá þætti í aðalskipulagi sem snúa að framboði og eftirspurn eftir hentugu íbúðarhúsnæði, einkum til leigu. Þess verði gætt að í húsnæðisáætlunum komi fram hvernig fötluðu fólki sem býr á stofnunum eða herbergjasambýlum verði boðnir aðrir búsetukostir og staðan á því verkefni kortlögð og metin við árlega endurskoðun húsnæðisáætlunar.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Félagsmálaráðuneyti.
- *Framkvæmdaðili:* Húsnæðis- og mannvirkjastofnun og Samband íslenskra sveitarfélaga.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Samband íslenskra sveitarfélaga, landshlutasamtök sveitarfélaga og sveitarfélög.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Húsnæðisáætlanir sveitarfélaga.

C.7 Efling fjölmiðlunar í héraði

Markmið: Að öflugir fjölmiðlar um land allt séu stoð undir lýðræðislega umræðu og fjölbreyttan fréttaflutning.

Stutt lýsing: Veittir verði styrkir til einkarekinna staðbundinna fjölmiðla utan höfuðborgarsvæðisins enda gegni þeir mikilvægu hlutverki við að tryggja aðgengi almennings að upplýsingum um menningar- og samfélagsmál. Efni

þeirra skal vera fjölbreytt og ætlað almenningi á útbreiðslusvæði fjölmiðilsins og styðji þannig við lýðræðisþátttöku og menningarstarf.

- *Ábyrgðarráðuneyti*: Mennta- og menningarmálaráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili*: Mennta- og menningarmálaráðuneyti.
- *Dæmi um samstarfsaðila*: Fjölmiðlanefnd og Byggðastofnun.
- *Tímabil*: 2022-2026.

C.8 Sjálfbær samfélög – efling hringrásarhagkerfis

Markmið: Að draga úr losun gróðurhúsalofttegunda frá meðhöndlun úrgangs, vinna að kolefnishlutleysi Íslands og draga úr myndun úrgangs, auka endurvinnslu og aðra endurnýtingu, draga úr urðun og hætta urðun lífbrjótanlegs úrgangs.

Stutt lýsing: Dregið verði úr myndun úrgangs og flokkun og endurvinnsla aukin og stuðlað að meiri samræmingu á landsvísu. Horft verði til þess að sveitarfélög nýti svæðisáætlun um meðhöndlun úrgangs sem stjórnæki og að þau samþætti viðeigandi stefnumörkun og áætlanir til að efla hringrásarhagkerfið, bæti auðlindarnýtingu og dragi úr losun gróðurhúsalofttegunda. Veittir verði styrkir til sveitarfélaga til þess að styrkja úrgangsforvarnir og bæta meðhöndlun úrgangs í sveitarfélögum, einkum byggðarlögum sem búa við veikan fjárhag, mjög dreifða byggð eða neikvæða byggðapróun.

- *Ábyrgðarráðuneyti*: Umhverfis- og auðlindaráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili*: Sveitarfélög og landshlutasamtök sveitarfélaga.
- *Dæmi um samstarfsaðila*: Umhverfisstofnun, Samband íslenskra sveitarfélaga, Samtök iðnaðarins, Fenúr og fyrirtæki í úrgangsgæiranum.
- *Tímabil*: 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir*: Aðgerðaáætlun í loftslagsmálum, Saman gegn sóun – almenn stefna um úrgangsforvarnir 2016-2027, stefna um meðhöndlun úrgangs 2021-2032 (óútgefin, apríl 2021). Matarauðlindin Ísland – matvælastefna Íslands til ársins 2030.

C.9 Náttúruvernd til eflingar byggðapróunar

Markmið: Að efla þátt náttúruverndar í byggðapróun.

Stutt lýsing: Greint verði hvernig aukin náttúruvernd geti haft jákvæð áhrif á byggðapróun, greind verði tækifæri og ávinningur innan eins eða fleiri sveitarfélaga. Gerð verði grein fyrir hvernig náttúruverndaráform samræmist stefnu hlutaðeigandi sveitarfélags eða sveitarfélaga og hvernig megi best nýta þau tækifæri sem felast í náttúruvernd, s.s. með uppbyggingu innviða og þjónustu.

- *Ábyrgðarráðuneyti*: Umhverfis- og auðlindaráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili*: Sveitarfélög, landshlutasamtök sveitarfélaga og Umhverfisstofnun.

- *Dæmi um samstarfsaðila:* Markaðsstofur, Byggðastofnun, háskólar, atvinnuráðgjöf landshluta.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Náttúruverndaráætlun og verndar- og orkunýtingaráætlun (rammaáætlun).

C.10 Bætt landnotkun sveitarfélaga í þágu loftslagsmála og byggðapróunar

Markmið: Að auka bindingu kolefnis og draga úr losun gróðurhúsalofttegunda frá landi með breyttri landnotkun.

Stutt lýsing: Greind verði tækifæri sem felast í breyttri landnotkun innan sveitarfélaga í þágu loftslagsmála með aukinni kolefnisbindingu í skógrækt og endurheimt vistkerfa, samdrætti í losun frá landi, s.s. þurrkuðu votlendi eða rofnu landi, eða breyttri landnýtingu. Unnin verði tækifærisgreining sem geti orðið grunnur stefnumörkunar í aðalskipulagi.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti, umhverfis- og auðlindaráðuneyti.
- *Framkvæmdaðili:* Sveitarfélög, landshlutasamtök sveitarfélaga.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Skógræktin, Landgræðslan, Umhverfisstofnun, Landssamtök sauðfjárnænda og Bændasamtök Íslands.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Aðgerðaáætlun í loftslagsmálum, Landsáætlun í skógrækt 2021-2031 (í vinnslu, apríl 2021) og Landgræðsluáætlun 2021-2031 (í vinnslu, apríl 2021).

C.11 Uppsetning og rekstur matvælakjarna

Markmið: Að styrkja nýsköpun og vöruþróun heima í héraði og styðja við matarfrumkvöðla með bættri og útbreiddari aðstöðu.

Stutt lýsing: Komið verði á fót matvælakjörnum (matarsmiðjum/ tilraunaeldhúsum) víðar um landið en nú er. Matvælakjarni er vottað vinnslurými þar sem frumkvöðlar og smáframleiðendur hafa aðgang að aðstöðu til að framleiða og þróa vörur. Samhliða verði komið á fót stöðu matvælafulltrúa. Matvælafulltrúinn hafi það hlutverk að sjá um rekstur matvælakjarnans og hafa yfirsýn yfir matvælaframleiðslu á viðkomandi svæði. Hann getur því verið tengiliður á milli frumframleiðenda, annarra matvælaframleiðenda, ferðaþjónustuaðila og veitingamanna á svæðinu. Með þessu er ætlunin að auka neyslu afurða úr nærsamfélaginu og styrkja vöruþróun sem skilar auknum virðisauka til heimamanna. Um leið er matarfrumkvöðlum og smáframleiðendum auðveldað að þróa hugmyndir sínar til nýsköpunar og nýtingar hráefnis úr héraði.

- *Mælikvarði:* Fjöldi matvælakjarna um landið.
- *Ábyrgðarráðuneyti:* Umhverfis- og auðlindaráðuneyti og atvinnuvega- og nýsköpunarráðuneyti.

- *Framkvæmdaaðili*: Landshlutasamtök sveitarfélaga.
- *Dæmi um samstarfsaðila*: Mátis ohf., Samband íslenskra sveitarfélaga, sveitarfélög, Vörusmiðja BioPol og Matarsmiðja Vesturlands.
- *Tímabil*: 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir*: Matarauðlindin Ísland, matvælastefna Íslands til ársins 2030, tillögur starfshóps um aðgerðir gegn matarsóun.

C.12 Jafnrétti í sveitarstjórnnum

Markmið: Að efla sveitarstjórnir og skapa aukna vitund um mikilvægi fjölbreyttra sjónarmiða innan þeirra.

Stutt lýsing: Mikilvægt er að sveitarstjórnir endurspegli fjölbreytileika mannlífsins til þess að ákvarðanatöku í þágu þjónustu við íbúa sé sem best. Þess vegna verði unnið markvisst að því að viðhalda jöfnu kynjahlutfalli í sveitarstjórnnum og fólki með fjölbreyttan bakgrunn, t.d. af erlendum uppruna, verði hvatt til þátttöku í stjórnun nærsamfélagsins. Samhliða verði unnið að því að laga starfsaðstæður í sveitarstjórnnum að fjölbreyttum aðstæðum fólks og styðja við möguleika á að samræma starfið fjölskyldu- og einkalífi.

- *Ábyrgðarráðuneyti*: Forsætisráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili*: Jafnréttisstofa.
- *Dæmi um samstarfsaðila*: Sveitarfélög, Fjölmeningarsetur, Samband íslenskra sveitarfélaga.
- *Tímabil*: 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir*: Stefna í málefnum sveitarfélaga 2019-2033.

C.13 Opinberar upplýsingar á sviði byggðamála

Markmið: Að styrkja þekkingargrunn stefnumótunar og framkvæmdar á sviði byggðamála.

Stutt lýsing: Unnið verði að öflun nýrrar þekkingar á sviði byggðamála í samstarfi við opinberar stofnanir, m.a. með uppbyggingu tölfraðilegra gagnagrunna þar sem upplýsingar um þætti á borð við íbúapróun, kyn, atvinnuþátttöku, tekjur, menntun og afkomu atvinnugreina verði aðgengilegar og samhæfðar við alþjóðlega gagnagrunna. Tölfraðilegir mælikvarðar verði notaðir til að leggja mat á stöðu svæða sem byggja á upplýsingum um landfræðilega legu, lýðfræðilega þætti sveitarfélaga og efnahagslegar og félagslegar aðstæður. Þannig verði til nokkurs konar byggðavísitala sem nýst getur sem árangursmælikvarði og við mat á sértækum byggðaaðgerðum í samræmi við stöðu sveitarfélaga. Upplýsingar um byggðapróun og þróun borgarsvæða verði aðgengilegar og samanburðarhæfar við slíkar upplýsingar annars staðar á Norðurlöndum.

- *Ábyrgðarráðuneyti*: Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.

- *Framkvæmdaaðili:* Byggðastofnun.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Háskólar, Hagstofan, Skatturinn, Samband íslenskra sveitarfélaga, landshlutasamtök sveitarfélaga.
- *Tímabil:* 2022-2026.

C.14 Virk þátttaka í alþjóðlegu samstarfi í byggðamálum og rannsóknum

Markmið: Að styrkja þekkingargrundvöll stefnumótunar og framkvæmdar á sviði byggðamála með aðgengi að alþjóðlegum straumum og stefnum á því sviði.

Stutt lýsing: Virk þátttaka verði í alþjóðlegu samstarfi, s.s. undir merkjum Nora, Nordregio, Norðurslóðaáætlunar, ESPON og OECD, og þekkingar- og hugmyndafræðilegur grundvöllur byggðaaðgerða þannig styrktur og efldur.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* Samgöngu- og sveitarstjórnarráðuneyti og Byggðastofnun.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Háskólar, aðrar þekkingar- og rannsóknarstofnanir, landshlutasamtök sveitarfélaga, sveitarfélög, atvinnulífið.
- *Tímabil:* 2022-2026.

C.15 List fyrir alla

Markmið: Að gera öllum árgöngum grunnskóla kleift að njóta listverkefna Listar fyrir alla.

Stutt lýsing: Listviðburðir verði valdir og þeim miðlað um land allt og þannig jafnað aðgengismun barna á grunnskólaaldri að fjölbreyttum og vönduðum listviðburðum óháð búsetu og efnahag. Höfuðáhersla verði lögð á menningu fyrir börn og menningu með börnum. Árangur af aðgerðinni verður m.a. mældur með fjölda skóla sem taka þátt í verkefninu og fjölda árganga skólabarna sem býðst þátttaka.

- *Ábyrgðarráðuneyti:* Mennta- og menningarmálaráðuneyti.
- *Framkvæmdaaðili:* List fyrir alla.
- *Dæmi um samstarfsaðila:* Sveitarfélög, menningarfulltrúar og grunnskólar.
- *Tímabil:* 2022-2026.
- *Tenging við aðrar stefnur/áætlanir:* Menningarstefna.

